

“Rabbin sizinle ettiği ahdin levhalarını almak için dağa çıktığım zaman, dağda kırk gün kırk gece kaldım, ekmek yemedim ve su içmedim. Ve vaki oldu ki kırk günün ve gecenin sonunda Rab bana iki taş levhayı, ahit levhalarını verdi” (Tesniye, Bap: 9: 9–10)

Son yıllarda mistik deneyimlerin bir tür limbik-temporal lob atağı ya da en azından bu bölgelerin aşırı uyarılmışlıkları ile giden durumlar olabileceği öne sürülmektedir. Epilepsi ile dinin ilişkisinin fark edilmesi aslında tarih öncesi dönemlere kadar gider. Eski Yunanlılar epilepsiyi “kutsal hastalık” olarak adlandırmışlardı. 20. yüzyılın başından itibaren de birçok yazar epileptiklerin bir kısmında aşırı dindarlığın görüldüğünü bildirmeye başladılar (73).

Aziz Paul, rahibe Teresa, vaftizci Yahya gibi birçok Hıristiyan azizinin epileptik belirtiler gösterdikleri bilinmektedir (74,75).

Dinî belirtiler epilepside, aura sırasında, iktus sırasında, postiktal dönemde, ya da nöbetlerin arasında (interiktal dönemde) görülebilir (75,76). Özellikle TLE’si olanlarda iktal ya da interiktal dönemlerde mistik deneyimler sıklıkla yaşanır (75,77).

TLE’nin bir aurası olarak “birisinin varlığını hissetme” (sensed presence) ya da bazen gelecekte ne olacağını hissetme (önceden bilme) şeklinde bir algılama bozukluğunun görülebileceği bildirilmektedir (78,79). TLE’lilerde nöbet sırasında ise, ani depersonalizasyon ve derealizasyon hisleri, farkındalıkta artış, ani görsel ve işitsel halüsinasyonlar, örneğin gökyüzünden İsa’nın indiğini görme, göğün açıldığını görme ve Tanrının sesini işitme gibi mistik belirtilerin yaşanabileceği bildirilmektedir (74,80). Örneğin, Sokrat’ın kendi söylediklerinden ve onun hakkında yazılanlardan zaman zaman “kutsal işaret”i algıladığı, işitsel hallüsinasyonlarla giden epizodlarının olduğu anlaşılmaktadır. Sokrat bunu “benim kâhinlik gücüm” diye isimlendirmektedir. Sokrat’ın yaşadığı bu deneyimlerin de aslında TLE’nin basit parsiyel nöbetleri olabileceği ileri sürülmektedir (81).

“Ekstazik nöbetler” denilen temporal nöbetler aşırı memnuniyet, sevinç, coşku ve vecd hali ile giden nöbetlerdir. Hasta bunları daha sonra hatırlar, bazen yeniden yaşamak ister. Çoğunlukla sağ temporal lobun işlevlerindeki bozukluğun mistik ve dinî deneyimlerle birlikte olduğu bildirilmektedir (75,82). Tüm bu bulgulardan hareketle, mistik deneyimlerin temporal lobun derinliklerindeki geçici elektriksel mikronöbetlerden ibaret yaşantılar olduğunu ileri sürenler vardır (74,83). Yine, yükseklerde mistik deneyimlerin sık yaşanmasının ya da İslamî tarikatların ayinleri sırasında sık ve temposu değiştirilmiş nefes alıp vermeler ile transa geçilmesinin de kan oksijen saturasyonundaki değişikliklerin tetiklediği temporal epileptik fenomenlerle ilişkili olabileceği düşünülebilir.

Bazı yazarlar epilepsi ile mistik deneyimlerin ilişkisini açıklarken, bu iki durumun ve bir de sanatçı yaratıcılığının aslında beyindeki aynı olaydan, bazı beyin yapılarındaki nöronların hipersenkronize aktivitesinden kaynaklandığını, arada sadece şiddet farkı olduğunu ileri sürmektedirler (74). Yani bir dereceye kadar sadece artistik yaratıcılığı ya da mistik deneyimleri

başlatan ya da besleyen bu hipersenkronize nöronal aktivite, aşırı bir duruma geldiği zaman ya da ulaşmaması gereken beyin yapılarına ulaştığı zaman epileptik nöbetlere yol açıyor olabilir. Birçok yaratıcı sanatçının (Dostoyevski, Van Gogh gibi) ay-nı zamanda epileptik olmaları da bu hipotezle uyumakta gibi görünmektedir. Temporal lob epilepsisinde, sanatçıların yaratıcılık süreçlerinde, ya da mistik deneyim sırasında ortak olarak yaşanan yoğunluk hissi ve normalin dışında algılamaların, düşünce bağlantılarının yapıldığı deneyimlerinin sebebi de muhtemelen budur. Memelilerde beynin bazı bölgeleri bu aşırı senkronize çalışma durumuna geçmeye daha eğilimli gibi görünmektedir. Hipokampusun CA3 bölgesi ve vizüel neokorteks yapıları nöronlarında bu eğilim belirgindir. Bu nöronların özellikle ritmik müzik, dans gibi ritmik hareketler ve ışık uyaranlarına cevap olarak hipersenkronize deşarj durumuna geçtikleri bilinmektedir. Ritmik müziğin ve dans gibi ritmik beden hareketlerinin hemen tüm mistik gruplarca vecd halini tetiklemede kullanılmasının nedeni bu olsa gerektir (74).

Epileptik hastalarda nöbetlerden hemen sonra ya da nöbetler arasında görülen epileptik psikozların bir kısmının da dinî hezeyanlarla gittiği bildirilmektedir (75,85). Postiktal psikozların %27'sinin dinî deneyimlerle gittiği bildirilmiştir (86). Postiktal psikozlarda mistik delirler, büyüklük delirleri, baskılanmamış cinsel davranışlar ve yükselmiş mizaç sıklıkla görülür (86).

TLE'lilerin bir kısmının nöbetler arası dönemlerde "hiperspiritüel" oldukları bilinir (76). Epileptik kişilik özellikleri denilen özellikler çok yazma, ruhanî ve dinî deneyimlere yatkınlık ve cinsel istekte azalmadan ibarettir. Bu hastalarda sıkça görülen çok yazma belirtisi de, bu kişilerin bu deneyimleri yaşadıkları oturma oturup bunu dinî biçimde yorumlayan kutsal kitaplar yazmalarında bir et-ken olmuş olabilir (87). Kiliseye giden kişilerde yapılan bir araştırmada TLE'si olanların diğerlerine oranla daha yüksek dindarlık skorlarına sahip oldukları, daha çok postiktal psikozlarının ve bilateral serebral işlev bozukluklarının olduğu bildirilmiştir (73).

TLE'lilerde nöbetler arasındaki dönemlerde dinî inançlarda yoğunlaşma ya da din değiştirmeler de sıkça gözlemlenir (75,76). Aşırı dindarlığın eşlik ettiği epileptiklerde dindarlığın olmadığı epileptiklere kıyasla sağ hipokampusun hacminde azalma tespit edilmiştir (84). Sağlıklı insanlarda yapılan çalışmalarda da parsiyel epileptik benzeri belirtilerle kişiliğin "ruhanîlik" bileşeni arasında anlamlı ilişki olduğu bulunmaktadır (88). Dinden ani dönüşlerle temporal lob epilepsisi arasında da bir ilişkinin olduğu ileri sürülmektedir (89). Bunun tipik örneği İsa'nın havarilerden birisi olan Aziz Paul'dur. Aziz Paul önceden Hıristiyanlığın düşmanı katı bir Yahudi iken, bir gün çarşıda bayılmış, o sırada görsel hallüsinasyonlar yaşamış ve o günden sonra Hıristiyanlığa geçerek onun en büyük propagandisti olmuştur.

Mistik deneyimde nörotransmitterlerin rolü

Mistik deneyimlerin serotonerjik sistemin bozukluğundan kaynaklanıyor olabileceği ileri sürülmektedir. Örneğin serotonerjik bir madde olduğu bilinen liserjik asit dietilamid (LSD)'in sarhoşluğu sırasında ortaya çıkan değişiklikler mistik deneyim sırasında yaşanan değişikliklere çok benzemektedir (90). LSD intoksikasyonu sırasında da şeylerin anlamının derinleşmesi, evrenle bütünleşme, duyuşsal algılamaların yer değiştirmesi (sinestezi), zaman algısının değişmesi ve iç ve dış dünyanın ayırt edilemez oluşu gibi belirtiler gözlenmektedir.

Mistik deneyimlerde serotonin sisteminin rolüne dair bir başka veri de karakter ölçeğinde aşkınlık (self-transcendence) skoru (özellikle ruhanîliğin kabulü skoru) yüksek olanlarda 5-HT1

serotonin reseptörlerinin bağlama kapasitesinin azalmış olduğu bulgusudur (91). Ruhanîliğin kabulü, nesnel olarak izah edilemeyen olayları kişinin algılamasını ölçer, bu skoru yüksek olanlar duyu dışı algılama ve bazı olayları üst bir güçle (Tanrı, ya da evrenin enerjisi vs.) açıklama eğilimindedirler. Bununla uyumlu olarak duyu durumu bozukluğu olan İtalyan hastalarda yine kişiliğin aşkınlık bileşeni ile 5-HT1A reseptör geni polimorfizmi (azalmış 5-HT1A otoreseptör ifadesine ve dolayısı ile artmış serotonerjik aktiviteye neden olur) arasında bir ilişkinin bulunduğu gösterilmiştir (92).

Dinî inancın serotonerjik sistemle ilişkisinin bir diğer göstergesi dinî inançlarla OKB'un birçok bakımdan benzerliğinin ve ilişkisinin bulunmasıdır (93). OKB ya da OKB'ye benzeyen belirtiler dindar insanlarda daha sık görülmektedir (46,47,94). Her ikisi de katı ritüellerin yapılmasını gerektirir ve bu ritüellerin yapılması "tamamlık" hissini doğurur. Her ikisinde de ritüellere uyulmaması belirgin anksiyeteye ve suçluluk hislerine neden olur. OKB ile dindarlığın aynı bireylerde sıkça birlikte bulunmasının açıklamasını bu tür dindar insanların akıllarına zorla giren düşünceleri kabul edilemez olarak değerlendirmeleri ve bunun aşırı derecede rahatsızlık oluşturarak OKB'a yol açıyor olabileceği şeklinde yapılmaktadır (94,95).

Sağlam bir serotonin sistemi normal organizmada duyu uyaranlar üzerinde baskılayıcı ve filtreleyici bir rol oynar, böylece gereksiz uyaranların bilinç düzeyine ulaşması engellenir. Bu sistem bozulduğunda (LSD etkisiyle ya da mistiklerin uzun süreli eğitimlerinin sonucunda) filtre zayıflıyor ve kişi normalde algılamadığı şeyleri algılamaya başlıyor, bu şekilde mistik algılamalar ortaya çıkıyor olabilir (90,91).

Alıntıdır: Prof. Dr. Ertuğrul Efler, Klinik Psikofarmakoloji Bülteni 2009;19:193-205 tarafından yazıldı